

R. Wolf, *Een doolhof van eeuwen. Zeven eeuwen ziekenzorg in 's-Hertogenbosch. Van Groot ziekgasthuis tot Bosch medicentrum, 1274-1999* (Nijmegen: Sun, ['s-Hertogenbosch]: Adr. Heinen, 1999, 165 blz., f24,50, ISBN 90 6168 581 8).

In het voorwoord geven leden van de raad van bestuur van het Bosch medicentrum (BMC) aan waarom dit gedenkboek is geschreven: het proces van de fusie tussen het Groot ziekgasthuis en het Willem-Alexander ziekenhuis, waaruit het BMC is ontstaan, is afgerond. 'Omdat de geschiedenis van het Willem-Alexander ziekenhuis in 1989 al is geschreven, staat hier de historie van het Groot ziekgasthuis centraal'.

De auteur heeft zich voor deze beknopte geschiedenis gebaseerd op archiefonderzoek, interviews en literatuurstudie. Uit de literatuurlijst blijkt dat hij kon beschikken over studies van de specifieke Bossche situatie, zoals een titel als: 'Een aantal medische aspecten uit de geschiedenis van het Groot ziekgasthuis te 's-Hertogenbosch tussen 1650 en 1914' aangeeft. Toch valt de grootste nadruk in het boek op de periode na 1940, waarvoor de auteur zich met name baseert op archiefonderzoek en interviews. Hoofdstuk 1 beschrijft de periode van de Middeleeuwen tot 1940. De andere vijf hoofdstukken en de epiloog beslaan elk perioden van zo'n vijf tot twintig jaar.

Hoofdstuk 1 vertelt ons over het in 1274 voor het eerst vermelde Groot gasthuis, dat zich twee eeuwen later volledig heeft toegelegd op ziekenzorg, met als opnamecriteria ziekte en armoede. Na de Franse periode gaat het gasthuis verder onder de naam Groot ziekgasthuis (GZG). Het peil van de zorg is laag. Belangrijke veranderingen komen er in het derde kwart van de negentiende eeuw, als religieuzen zich opnieuw ontfermen over de zieken. Het GZG krijgt zijn katholieke stempel. Sneller gaan de veranderingen na 1900, met de introductie van de medische specialisatie en met zaken als de invoering van het ziekenfonds en de klasseverpleging. Met nieuwbouw wordt de basis gelegd voor het moderne ziekenhuis. Hoofdstuk 2 beschrijft de oorlogsperiode (1940-1945), waarin schaarste de toon zet. Over de zusters, die uit Duitsland afkomstig waren, circuleren geruchten over hun pro-Duitse houding, maar de auteur ontzenuwt deze met vele voorbeelden. Hoofdstuk 3 gaat over de tijd van de wederopbouw en de groei (1945-1965). Het GZG verwerft in deze periode de felbegeerde centrumfunctie met gerenommeerde super- en subspecialisten. Het aantal religieuzen in het ziekenhuis neemt door schaarste af en de leken die in de zorg werken, eisen hun rechten op. Hoofdstuk 4 behandelt de periode onder bestuursvoorzitter Van den Eerenbeemt (1965-1980), een harde werker met een autocratische bestuursstijl. Een begintijd van overvloed met vele bouwplannen slaat onder invloed van de economische recessie al snel om in een periode van bezuinigingen en krimp. De grote tegenstellingen tussen de Bossche ziekenhuizen komen naar voren evenals de verbeterde onderlinge concurrentie, met name met het Carolus ziekenhuis. Hoofdstuk 5 beschrijft de fusieverschijnselen van 1980 tot 1990 en de mislukte fusie met het Liduina ziekenhuis uit Boxtel, waar het Carolus ziekenhuis in de ogen van het GZG mee vandoor gaat. Snel daarop volgt de fusie met het protestantse Willem-Alexander ziekenhuis. Hoofdstuk 6 is vooral een beschrijving van de vele technische ontwikkelingen en hun gevolgen voor het beheer van de ziekenhuizen. Naast de grote groei van de medische techniek, zien we ook een groeiende aandacht voor de sociale aspecten van de zorg, met name in de kindergeneeskunde en in de vernieuwde verpleegsystemen. Ook het kwaliteitsbegrip doet zijn intrede, in navolging van het bedrijfsleven.

De epiloog (1990-1999) gaat over het feit dat de fusie met het WAZ weliswaar beklonken is, maar op de werkvloer nog doorgevoerd moet worden. Intussen zijn er al weer nieuwe ontwikkelingen: in een poging de onderlinge concurrentie te beteugelen, is de Stichting

ziekenhuiszorg 's-Hertogenbosch opgericht door het BMC en het Carolus-Liduina. Per 1 mei 1999 is er sprake van een bestuurlijke fusie tussen beide.

Met *Een doolhof van eeuwen* heeft het BMC een prettig geschreven gedenboek over zijn geschiedenis, dat zeker niet alleen voor direct betrokkenen interessant is. Prominente figuren, met hun onhebbelijkheden en verdiensten, weerspiegelen de tijd en de aandachtsgebieden van de verschillende perioden in de ziekenzorg. Vele aspecten komen hoe beknopt dan ook aan bod zoals: de behandeling van de patiënten en de pas zeer recente aandacht voor de klantvriendelijkheid, de bijna obsessieve zorg over het zedelijk peil van de 'verpleegsters', de professionalisering van de zorg, de politieke omgeving ervan, de situaties op de arbeidsmarkt, de heftige concurrentie tussen ziekenhuizen en de invloed van medici op het ziekenhuisbeleid. Dat alles is rijk geardeerd met tussengevoegde blokken met anekdotes.

Auteur heeft, ondanks het karakter van het werk, met een kritische blik naar het onderwerp gekeken. Bij heikele kwesties geeft hij de verschillende meningen weer en laat het oordeel aan de lezer. Jammer, maar begrijpelijk gezien datzelfde karakter, is de geringe annotatie. De verantwoording moet in dit geval uitkomst bieden.

Joke Batink

T. Pfeil, e. a., ed., *Steden en dorpen in last. Historische aspecten van lokale belastingen en financiën* (NEHA-series III XXX; Amsterdam: NEHA, 1999, 225 blz., f39,50, ISBN 90 5742 028 7).

Naar aanleiding van het twintigjarig bestaan van de werkgroep Geschiedenis van de overheidsfinanciën in Nederland werd het idee opgevat om een nieuwe bundel uit te geven. Voortbouwend op de bundel uit 1995 waarin de centrale overheidsfinanciën aan bod kwamen, werd ditmaal de geschiedenis van de lokale en regionale belastingen als thema gekozen. Het centrale aandachtspunt moest daarbij uitgaan naar de verhoudingen van de lokale besturen met de hogere bestuursniveaus en de doelstelling van de lokale belastingen, waarbij zoveel mogelijk een comparatieve aanpak zou worden nagestreefd. Het eindresultaat is een bundel met tien bijdragen van elf verschillende auteurs, samengesmeed rond het thema van de lokale financiën en de plaatselijke fiscaliteit maar met een grote verscheidenheid voor wat de geografische afbakening en de behandelde tijdsperiode betreft.

Het centrale thema van de lokale en regionale belastingen wordt in de bundel vanuit verschillende invalshoeken benaderd. Sommige auteurs bespreken het fiscale systeem van één of meerdere lokale gemeenschappen zoals Middelburg tussen 1200 en 1400, Den Haag, Grave en Heusden ten tijde van de Republiek en het Groninger platteland in de periode 1808-1813, terwijl anderen een specifieke fiscale maatregel behandelen waarvan de geschiedenis wordt geschetst. Voorbeelden hiervan zijn de bijdragen met betrekking tot het dijkgeschot, de hondenbelasting, de parkeerbelasting en de onroerendezaakbelasting. De twee overblijvende artikelen tenslotte gaan uit van een belastingtheorie: René van der Voort vertrekt van de theorie van Adolph Wagner betreffende de groei van de overheidsuitgaven en confronteert deze met de resultaten van zijn eigen onderzoek naar de ontwikkeling van de gemeentelijke financiën tussen 1850 en 1913 terwijl Onno Ydema zich concentreert op de analyse van de belastingtheorie van Emile-Justin Menier en daarbij peilt naar de mogelijke toepasbaarheid van diens gedachtegoed in de maatschappelijke context van de eenentwintigste eeuw.

Eén van de meest interessante krachtlijnen in deze bundel is de steeds weerkerende aandacht